

**ADAPTIV TA'LIM-TARBIYA JARAYONLARIGA TAYYORLASHDA
KUZATISH, NAZORAT QILISH VA HAMKORLIK DASTURI**

Abubakirova Odina Nabiyevna
FarDU, Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Oripova Maxliyo Muxammad qizi
FarDU magistranti

ANNOTATSIYA

Hamkorlikda o'qitish pedagogikasi pedagogik jarayonni takomillashtirish va uni o'quvchi shaxsiga yo'naltirishga asoslangan. Bu texnologiya ijodkor shaxsni shakllantirishga yo'naltirilgan ijodiy muhitni yaratish, ta'lim sifati va samardorligini oshirishga xizmat qiladi. Hamkorlikda o'qitish mashg'ulotlarning asosiy jarayonlari: hamkorlikda fikr almashish, suhbat, tahlil, munozara, muzokara, amaliy vazifalarni bajarish, masalalar yechishni o'z ichiga oladi. Maqolada aynan hamkorlik pedagogikasining rivojlanish tarixi, uning o'qitish jarayonidagi o'rni haqida va o'tkazilgan tajriba asosidagi fikrlar bayon etilgan.

Kalit so'zlar: hamkorlikda o'qitish, hamkorlik pedagogikasi, o'quvchi, o'qituvchi, tanqidiy fikrlash, interfaol metodlar, mustaqil fikr, do'stona munosabat.

Hamkorlikda o'qitish pedagogika fanida ancha yillardan buyon amalga oshirimoqda. Hamkorlikda o'qitishning asosiy g'oyasi nimanidir birgalikda bajarish emas, balki birgalikda o'qishdir. Hamkorlik ta'limi pedagog va o'quvchilarni ta'limiy faoliyat jarayonida birgalikda rivojlanishi, bir-birini chuqur tushuna olishi, birbirlariga nisbatan qalban yaqinlikni his qilishi, faoliyat bosqichlari va shu bosqichlarda erishilgan natijalarni hamkorlikda tahlil qilishdan iborat bo'lib, ilg'or, rivojlantiruvchi g'oyalarni o'zida aks ettirishi bilan alohida ahamiyat kasb etadi. O'tgan asrning 70-yillarida J.Dyui hamkorlikda o'qitishda natijalarni oldindan ko'ra bilish, amaliy faoliyatni tashkil etish g'oyasini ilgari surdi. Ta'lim jarayonida kichik guruhlarda o'qitishdan Germaniya, Niderlandiya, Buyuk Britaniya, Avstraliya, Isroil, Yaponiyada foydalanilgan. Hamkorlik pedagogikasini novator-pedagoglar (Sh.A.Amonashvili, S.N.Lisenko, I.P.Volkov, V.F.Shatalov, Y.N.Ilin va boshqalar) pedagogik jarayon ishtirokchilari (o'qituvchi va o'quvchilar) o'rtasida insonparvarlik tamoyiliga asoslangan o'zaro munosabatlarni tashkil etishini ta'kidlab o'tadilar [1]. Hamkorlik pedagogikasi uchun konseptual ahamiyatga ega qoidalar A.Avloniy, G'.G'ulom,

“CONFERENCE OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES IN SCIENTIFIC INNOVATIVE RESEARCH”

Issue 5. May 2024

K.D.Ushinskiy, A.S.Makarenko, V.A.Suxomlinskiy, J.J.Russo, Ya.Korchak, K.Rodjers va boshqa- larning pedagogik qarashlarida o‘z ifodasini topgan. Pedagogik hamkorlik g‘oyalari bugungi kunda pedagogik texnologiyalar mazmuniga singdirilgan va «XXI asr ta’limi konsepsiyasi» asosini tashkil etadi. Bolaga insonparvarlik asosida shaxsiy yondashuv maktab ta’limi tizimida bola shaxsi, uning hali rivojlanmagan qobiliyatlari, «men»ligi ustuvor o‘rin tutadi. Maktabning maqsadi mavjud qobiliyatlarni rivojlantirish, shaxsni ijtimoiy faoliyatga jalb etish, uni erkin rivojlantirishdan iboratdir.

Shaxsga yo‘naltirilgan (rivojlantiruvchi) texnologiyalar asosida quyidagi fikrlar muhim o‘rin tutadi: 1. Shaxsga ta’limning maqsadi sifatida yangicha qarash [2]: bola maktabda to‘la huquqli shaxs, pedagogik jarayonda sub’ekt; shaxsning rivojlanishi – ta’lim tizimining maqsadi; har bir erkin, o‘z fikrini mustaqil ifodalovchi, barkamol shaxsni tarbiyalash ta’lim maqsadining asosi kabi g‘oyalarlarni aks ettiradi. 2. Pedagogik munosabatlarni insonpar- varlashtirish va demokratlashtirish bolalarga nisbatan muhabbatli bo‘lish, ularning taqdiri bilan qiziqish; bolani o‘z kuchi va iqtidoriga ishonirish; pedagogik munosabatlar jarayonida u bilan hamkorlikka erishish, o‘qituvchi va o‘quvchining huquq jihatdan tengligi; bolaning erkin tanlash huquqi; xato qilish huquqi; o‘z shaxsiy nuqtai nazariga ega bo‘lish kabi holatlarni ifodalaydi. 3. Individual yondashishning yangi tal- qini. Uning mazmuni o‘quv fanini o‘quvchiga emas, balki bolani o‘quv faniga yo‘naltirishdan iborat. Individual yondashish quyida- gilarni o‘z ichiga oladi: materialni o‘rtacha o‘zlashtiruvchi o‘quvchilarga mo‘ljallashdan chetlanish, shaxsning ijobiy sifatlarini ko‘ra bilish, shaxsni psixologik- pedagogik diagnostika qilish. 4. Shaxsning ijobiy «Men-konsepsiyasi»ni shakllantirish. Menkonsepsiyasi – bu shaxsning o‘zi haqidagi tasavvur- lari asosida shaxsiy hulqini shakllantiruvchi tizim bo‘lib, ijobiy Men-konsepsiyasi (Men o‘zimga yoqaman, Men har ishga qodirman, Men hamma narsani bilaman) shaxsni muvaffaqiyatlarga rag‘batlantirib, shaxsning ijo- biy namoyon bo‘lishiga yordam beradi [3]. Salbiy Men- konsepsiyasi (Men o‘zimga yoqmayman, Men hech narsani bajara olmayman, Men hech kimga kerak emasman) uning turli faoliyat yo‘nalishlarida muvaffaqiyatga erishishiga halaqit beradi, o‘qish natijalarini yomon- lashtiradi, shaxsda salbiy sifatlarning shakllanishiga olib keladi. O‘qituvchining vazifasi har bir o‘quvchi timsolida komil shaxsni ko‘rish, uni tushunish, qabul qilish va unga ishonishdan iborat. 5. «Nimaga?» va «Qanday ta’lim?» masa- lasini hal etishga yangicha yondashish. Uning mohiyati ta’lim mazmunini shaxs rivojlanishining vositasi sifatida tushunishdan

iborat. Zamonaviy maktabda tarbiyalash konsepsiyasi. Hamkorlik pedagogikasi quyidagi muhim g'oyalarni aks ettiradi: bilimlar maktabini tarbiya maktabiga aylantirish, o'quvchi shaxsini yaxlit tarbiya tizimining markaziga qo'yish, tarbiyaning insonparvarlik xususiyatiga egaligi, umuminsoniy va milliy qadriyatlarning shakllanishi, bolaning ijodiy qobiliyati hamda uning individualligini rivojlantirish, individual va jamoaviy tarbiyani uyg'unlikda olib borish. Hamkorlik ta'limi quyidagi maqsadli yo'nalishlarga asoslanadi [4]: ● pedagogik talabni inkor etgan holda ta'limiy hamkorlikka asoslanuvchi munosabatlarni tashkil etish; ● o'quvchilarga insonparvarlik g'oyalari asosida individual yondashish; ● ta'lim jarayonida kasbiy va ma'naviy birlikning qaror topishiga erishish. Hamkorlik ta'limining asosiy g'oyasi o'quv topshiriqlarini birgalikda bajarish hamda birgalikda ta'lim olishni nazarda tutadi. Bunday ta'lim texnologiyasini qo'llashda o'quvchilar o'quv topshiriqlarini sheriklari bilan hamkorlikda to'g'ri bajarishlari bilan birga, guruhning har bir a'zosida ta'limiy faollikni yuzaga keltirishga ham e'tibor qaratilishi lozim. 6. Hamkorlikda o'qitish o'qituvchining ta'lim- tarbiya jarayonida o'quvchilar guruhi, yakka tartibda, jamoa bilan o'zaro samarali hamkorlikni tashkil qilishi, o'quvchilarning o'zaro qo'llab-quvvatlovchi hamkorligini amalga oshirishdagi interfaol jarayon hisoblanadi. O'quvchilar topshiriqlar ustida kichik guruhlarda hamkorlikda ishlaydilar va o'zlariga hamda o'z guruhlaridagi o'rtoqlariga birgalikda yordam beradilar. Hamkorlikda o'qitish metodlari quyidagi beshta xususiyatga ega: 1. O'quvchilar birgalikda, umumiy topshiriq yoki o'rganilayotgan faoliyat ustida ishlashadi, guruhiy ish natijasida mavzu (material) yaxshi o'zlashtiriladi. 2. O'quvchilar 2-3 kishilik kichik guruhlarda birgalikda ishlashadi. 3. O'quvchilar umumiy vazifalarning yechimini topishga erishish yoki o'rganish faoliyatini amalga oshirish uchun guruh tomonidan ishlab chiqilgan hamda ijtimoiy qabul qilingan hulq-atvor mezonlariga rioya qilishadi. 4. O'quvchilar mustaqil bo'lishadi. Umumiy vazifalarning yechimini topishga erishadilar. O'qituvchi o'rganish faoliyati bo'yicha ishlarni tashkil etadi, tayyorlaydi, ularni talab darajasida sifatli amalga oshirilishni ta'minlaydi, muloqot usullari hamda zamonaviy axborot texnologiyalardan samarali foydalanishni tashkil qiladi. Mashg'ulot va topshiriqlar o'quvchilarning bir-birlariga ko'maklashishlarni talab etadigan holda tuziladi. 5. O'quvchilarning ta'lim olish jarayonidagi mas'uliyati oshadi. Hamkorlikda o'qitish nimadan boshlanadi? guruhda har bir sherik bilan birgalikda harakat qilish;

- berilgan topshiriqlarga jiddiy qarab, faol ishlash;
- sheriklar bilan muloyim va samimiy muloqotda bo'lish;

“CONFERENCE OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES IN SCIENTIFIC INNOVATIVE RESEARCH”

Issue 5. May 2024

● butun guruh, jumladan sherik yutuqlarini o‘z yutug‘i singari qabul qilish va birgalikda quvonish. Hamkorlikda o‘rganish o‘quvchiga nima beradi?

● o‘quvchining o‘rganish jarayonini boyitadi;

● o‘quvchilarga kognitiv (atrof olam haqidagi bilim doirasini kengaytirish, bilish ehtiyojlarini rivojlantirish ta’limi) axborot beradi;

● o‘quvchilarda materialni o‘rganishga ishtiyoq uyg‘otadi;

Hamkorlikda o‘qitish texnologiyalari o‘quvchilarning kreativ (tadqiqotchilik xarakteriga ega, ijodiy tafakkurni jadal ravishda rivojlantirish ta’limi) qobiliyatlarini takomillashtirishda katta imkoniyatlarga ega ekanligi ma’lum. O‘quvchilarda kreativlik qobiliyatining rivojlanishiga quyidagi fazilatlar katta ta’sir ko‘rsatadi:

● ijodiy fikrlash;

● o‘quvchi qadr-qimmatini tan olish;

● atrof-muhit ta’siriga bolalar sezgirligini rivojlantirish;

● g‘oyalar va ob’ektlarni erkin egallashga yo‘naltirish;

● ijodiy jarayonlar to‘g‘risida asoslangan axborot bera bilish ko‘nikmasini shakllanti-rish;

● tanqidni to‘g‘ri asoslab bera bilishni rivojlantirish;

● o‘zini hurmat qilishni rag‘batlantirish;

● baho olishda qo‘rqish hissini jilovlashga o‘rgatish. Hamkorlikda o‘qitish jarayonidan kelib chiqib quyidagi xulosalarni chiqarishimiz mumkin:

● o‘quvchilar dars mazmuniga ijodiy yondashadi;

● dars jarayonidagi axborotni tahlil va tanqid qilib, o‘z xulosalarni asoslaydi;

● bilimlarni yangi vaziyatlarda ijodiy qo‘llaydi;

Research Science and Innovation House

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Mavlonova R.A., Rahmonqulova N., Matnazarova K., Xolmatov P., Shirinov M. Pedagogika. (2016). Darslik. - T.: «Navro‘z».
2. Yo‘ldoshev J.G‘., Usmonov S.A. (2008). Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni amaliyotgajoriy qilish. - T.: «Fan va texnologiyalar».
3. Safin D.V., Musina R.G. (2 0 1 7) . Ta‘lim berish va o‘qishning interaktiv usullari. O‘quvqo‘llanma. 5-modul, - T., -43-b.
4. Obrazovanie: odnim bolshe, drugim menshe? (2017). Regionalnoe issledovanie v oblasti obrazovaniya v sentralnoy i Vostochnoy Yevrope i SNG. YuNISEF. – M., -S. 48.
5. Umarova F. va boshqalar. (2018). Samarali maktab va hamkorlik madaniyati: Umumiy o‘rta ta‘lim maktablari o‘qituvchilarining metodik guruhlarini o‘qitish modullari. – T.: «Ipak yo‘li poligraf».

Research Science and
Innovation House